

Ressenya

El verbo y su enseñanza. Hacia un modelo de enseñanza de la gramática basado en la actividad reflexiva, editat per **Anna Camps i Teresa Ribas** (2017). Octaedro, 2017, 223 p. 18,00 €, ISBN 978-84-9921-895-3.

Aina Reig Gascón
Universitat de València

(Text rebut el 26 de novembre de 2018; acceptat el 26 de novembre de 2018; versió final el 20 de desembre del 2018)

DOI: <https://doi.org/10.5565/rev/jtl3.779>

Malgrat que l'ensenyament de la gramàtica és un dels àmbits curriculars més antics de les societats alfabetitzades, encara ara, en ple segle XXI, hi ha un debat científic intensíssim sobre qüestions com ara: per què cal ensenyar gramàtica, quan i com, quina gramàtica ensenyar i qui l'hauria d'ensenyar? (Hudson, 2017). A l'aula trobem un model d'ensenyament de la llengua dominat per dos plantejaments majoritaris en què, o bé s'obvia l'ensenyament de la gramàtica perquè es considera innecessari, o bé aquesta instrucció es redueix a la descripció del codi. Autors com Myhill (2000) consideren que els esforços s'han centrat massa en el debat sobre si cal o no ensenyar gramàtica, mentre que el coneixement teòric i empíric sobre els processos d'ensenyament i aprenentatge de la gramàtica és encara insuficient. Seguint aquesta línia, el treball que tenim entre mans es proposa contribuir a la reflexió sobre el paper que l'ensenyament de la gramàtica té o pot tenir a l'escola prenent com a referència els tres elements que conformen el triangle didàctic –l'aprenent, el docent i la matèria objecte d'aprenentatge–, tot i basant-se en un tema comú: el verb (p. 9).

Publicat per Octaedro en la col·lecció Recursos, el llibre és la culminació de les recerques del grup GREAL (Grup de Recerca sobre Ensenyament i Aprenentatge de Llengües) de la Universitat Autònoma de Barcelona. Aquestes investigacions, desenvolupades durant dècades per investigadors i docents del grup, s'han dirigit a l'estudi de l'ensenyament de la composició escrita i de la gramàtica. El llibre s'adreça a docents en actiu i en formació, i també a formadors de formadors, amb una clara voluntat divulgativa, per a donar a conèixer les reflexions i troballes derivades d'aquests

estudis que naixen de la conjunció entre el treball d'aula i la reflexió teòrica al voltant de l'ensenyament de la categoria verbal.

Es tracta d'una obra polifònica que conté aportacions de quinze investigadors i docents de primària, secundària i universitat. Els estudis que l'integren, tot i ser diversos, destaquen per la coherència, ja que tenen com a referent teòric comú les bases del model de seqüències didàctiques per a aprendre gramàtica (SDG), tots dos recollits en Camps (2006). El model de SDG cerca la construcció d'un saber sistemàtic sobre la llengua vinculat als usos en diferents contextos discursius i amb finalitats diverses a partir de la reflexió metalingüística. Aquest model té en compte tres punts de partida diferents des dels quals es pot emprendre el treball de la gramàtica a l'aula: la comunicació i la producció i comprensió de textos, l'anàlisi dels usos lingüístics i, finalment, el coneixement del funcionament del sistema de la llengua a partir de preguntes o hipòtesis. Aquestes vies promouen diferents tipus de reflexió gramatical, que van de la més immediata, derivada de les situacions de comunicació, a la més especulativa, que condueix a la construcció d'un coneixement abstracte i estructurat sobre la llengua (Camps, 2005, p. 168). Aquest saber ha de revertir en els usos dels parlants, és a dir, ha de millorar la capacitat comunicativa dels estudiants i els ha de permetre usar la llengua en situacions diverses i per a finalitats i propòsits diferents.

El contingut del llibre s'estructura en quatre blocs. L'inicial, titulat «Enseñar gramática: el verbo», inclou tres capítols generals. En el primer capítol, Anna Camps introdueix els fonaments en què es basa l'ensenyament de la gramàtica, compartides per tots els autors del llibre. Tal com s'ha dit, Camps situa l'activitat metalingüística en el si de l'ensenyament gramatical, i la defineix com l'activitat que té la llengua i el seu ús com a objecte d'observació i anàlisi. A més, l'autora identifica tres àmbits problemàtics per a l'aprenentatge de la gramàtica i en subratlla la necessitat de reflexió per poder millorar el model d'ensenyament gramatical que permeti abordar-los d'una manera més adequada. Finalment, destaca algunes idees clau per tal que el procés de conceptualització gramatical sigui un instrument de reflexió sobre la llengua.

El segon capítol, a càrrec de Manuel Pérez Saldanya, ofereix una exposició de continguts teòrics imprescindibles per a l'ensenyament de la categoria verbal. Aquest capítol adopta una perspectiva lingüística que complementa els altres treballs del volum, molt més centrats en l'ensenyament. S'analitzen les propietats gramaticals del verb

(sintàctiques, semàntiques, pragmàtiques i morfològiques) i s'estudien de manera aprofundida els valors de temps, aspecte i mode verbal i els seus usos discursius.

El tercer capítol del bloc, de Felipe Zayas, és considerat per les coordinadores del llibre com a complementari de l'anterior, atès que aporta una mirada didàctica als conceptes lingüístics tractats per Pérez Saldanya. Tenint en compte quatre plans diferents referits a la conceptualització gramatical i a l'ús discursiu (el morfològic, el sintacticosemàntic, el textual i el discursiu), l'autor proposa integrar, a l'aula, la reflexió gramatical amb l'ús de la llengua.

En el segon bloc, «¿Qué nos enseñan las investigaciones?», es presenten els resultats de quatre recerques sobre el procés d'aprenentatge de diferents continguts relacionats amb la noció del verb en diferents nivells de primària i secundària: el temps verbal del present, els modes verbals indicatiu i subjuntiu, els temps verbals del passat i la complementació verbal. El focus d'estudi gramatical i l'etapa escolar estudiada són diferents en cada cas, així com també ho són els tipus d'intervenció que es realitzen (naturals i seminaturals) i la dinàmica de treball predominant (en parelles o en petit grup). Malgrat l'aparent diversitat, es pot afirmar amb rotunditat que aquests capítols constitueixen un tot unitari, ja que els quatre estudis de cas es doten de dispositius d'intervenció basats en el principi segons el qual la generació i l'exploració de l'activitat metalingüística dels alumnes «pot donar pistes per a un millor acompanyament en el procés de construcció dels sabers gramaticals» (Casas-Deseures, Durán i Fontich, 2017, p. 112).

El primer treball, de Mariona Casas Deseures, explora les idees i la construcció del coneixement sobre els valors del present per part d'estudiants de 3r i 6è de Primària. La confrontació de parelles d'infants amb una sèrie de tasques d'anàlisi d'oracions que inclouen usos no prototípics del present genera un conflicte cognitiu que es resol acudint a sabers de diferent naturalesa (morfològic, semàntic, experiencial i discursiu).

El segon estudi, de Carme Durán Rivas, analitza les idees d'estudiants de diversos cursos de secundària sobre els valors del subjuntiu. Tal com ho fa Casas Deseures, Durán analitza el raonament dels aprenents durant la realització d'unes tasques en què es contrasten oracions en indicatiu i subjuntiu. El contrast genera la reflexió metalingüística i permet d'accedir als coneixements previs als quals els joves apel·len.

Carmen Rodríguez Gonzalo, per la seva banda, estudia el coneixement gramatical sobre el verb per part d'estudiants de 4t ESO en el marc del treball sobre textos narratius. Les activitats de la seqüència didàctica que se'ls proposa exigeixen un coneixement reflexiu i crític del paradigma verbal, per tal de saber usar els temps verbals de manera adequada i de detectar possibles errors pel que fa a la correlació temporal del passat.

L'últim treball del bloc, de Xavier Fontich, posa el focus en la reflexió metalingüística d'alumnes de 4t d'ESO sobre la complementació verbal. Proposa l'ensenyament de les construccions sintàctiques des d'una perspectiva lexicosemàntica mitjançant la classificació dels verbs d'unes oracions d'acord amb l'estructura argumental i els usos i significats que s'hi associen. Tal com es pot veure, tots quatre treballs es basen en una metodologia interpretativa qualitativa i observacional.

En el tercer bloc, titulat «¿Qué nos enseña la experiencia del aula?», inclou cinc experiències realitzades amb alumnes d'educació obligatòria (primària i secundària) a l'aula de L1 i L2, i amb estudiants d'educació superior. Maria Rosa Gil analitza les observacions i argumentacions de mestres en formació sobre produccions verbals infantils errònies. Mitjançant la confrontació amb formes verbals infantils hiperregularitzades pròpies de la parla oral, la investigadora accedeix als coneixements previs i les concepcions dels futurs mestres sobre els processos d'adquisició de la llengua. Les argumentacions dels estudiants permeten valorar també, a través del metallenguatge emprat, el grau de coneixements gramaticals que posseeixen els docents en formació.

Fina Martínez presenta una seqüència didàctica adreçada a sisè de primària que té l'objectiu de motivar la reflexió sobre les formes verbals de la llengua en ús durant l'elaboració d'una entrevista. L'autora defensa la idea que els alumnes aprenen a reflexionar sobre la llengua si s'adopta un enfocament que conjugui llengua i funcionalitat, fet que deriva en un aprenentatge més significatiu.

Marta Giralt, també des de sisè de primària, desenvolupa una seqüència didàctica per a l'ensenyament de l'ús dels temps del passat a través de l'escriptura de microrelats que es presenten a un concurs literari. En el seu plantejament metodològic aposta per abandonar els rols caducs de mestre transmissor i alumne passiu, en favor d'un ensenyament actiu i motivador de construcció del coneixement.

M. Teresa Verdaguer i Oriol Guasch promouen l'ensenyament integrat de llengües, a través d'una seqüència didàctica per a segon d'ESO, mitjançant la col·laboració entre les àrees d'anglès i de català. El contrast entre els usos dels temps verbals en contes tradicionals escrits en ambdues llengües permet connectar diferents sabers, activar la reflexió metalingüística i desenvolupar habilitats lingüístiques plurilingües.

Rosalía Delgado integra, d'una manera molt innovadora, continguts gramaticals, discursius, periodístics i literaris en una seqüència didàctica adreçada a tercer d'ESO. Amb l'objectiu de redactar en forma de notícia el contingut d'uns romanços medievals, els alumnes han d'aprendre a efectuar transformacions d'estil directe a indirecte entre textos de gèneres discursius tan diferents com aquests.

El quart bloc, «Recapitulemos pensando en la práctica», inclou dos capítols que epiloguen els continguts del llibre. En el primer, Marta Milian i Teresa Ribas Seix presenten el model d'ensenyament de la gramàtica del grup GREAL, basat en les seqüències didàctiques per a aprendre gramàtica (SDG). Conclou el volum el capítol de Carme Durán Rivas i Xavier Fontich, una bibliografia comentada amb referències en castellà, català, anglès i francès sobre intervenció a l'aula, ensenyament de la gramàtica, estudis de lingüística i propostes en línia.

Les contribucions d'aquest llibre brinden una mirada rica i diversa sobre l'ensenyament del verb sobre la base d'un model pedagògic fonamentat en l'activitat metalingüística. Les diferents aportacions posen de manifest la naturalesa complexa dels tres components del triangle didàctic i avalen la importància de la investigació centrada en l'aula. Aquests treballs fan avançar el coneixement sobre la manera com els alumnes aprenen, la manera com els professors organitzen l'acció didàctica, els coneixements i creences de docents i discents sobre l'objecte i el procés d'aprenentatge, i la selecció de continguts per a l'ensenyament del verb i de la gramàtica. Tot això permet replantejar els plantejaments didàctics i promou la cerca de noves formes d'intervenció a l'aula de llengua i de transposició didàctica.

El llibre és d'un gran valor també perquè contribueix a avançar pel camí cap a la gramàtica pedagògica, mostrant noves sendes cap a una gramàtica que esdevingui un instrument d'ensenyament en un marc que vinculi llengua i usos. Una eina que, mitjançant la reflexió, permeti als estudiants construir coneixements sobre el funcionament del codi per a millorar les habilitats comunicatives.

Referències

- Camps, A. (2005) (coord.). *Bases per a l'ensenyament de la gramàtica*. Barcelona: Graó.
- Camps, A. (2006). Seqüències didàctiques per aprendre gramàtica (SDG). A A. Camps i F. Zayas (coords.), *Seqüències didàctiques per aprendre gramàtica* (p. 31-48). Barcelona: Graó.
- Casas-Deseures, M., Durán, C., i Fontich, X. (2017). La construcció del coneixement gramatical en aprenents d'educació primària i secundària: algunes aproximacions a l'aprenentatge del verb. *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 63, 111-138.
- Hudson, R. (2017). Grammar instruction. A C. A. MacArthur, S. Graham, i J. Fitzgerald (coords.), *Handbook of writing research* (p. 288-300). Nova York i Londres: The Guildford Press.
- Myhill, D. (2000). Misconceptions and difficulties in the acquisition of metalinguistic knowledge. *Language and Education*, 14 (3), 151-163.
-

Informació sobre l'autora

Aina Reig Gascón és llicenciada en Filologia Catalana i diplomada en Magisteri de Llengües Estrangeres per la Universitat de València i Màster de Recerca en Didàctica de la Llengua per la Universitat Autònoma de Barcelona. És investigadora en formació (FPU) a la Universitat de València, on elabora una tesi doctoral sobre didàctica de la llengua, i ha estat professora de llengua i cultura catalanes i de llengua espanyola a la Université de Picardie Jules Verne i a la Université Sorbonne Nouvelle de Paris. Així mateix, és membre del grup de recerca GIEL (UV).

E-mail: Aina.Reig@uv.es

Per citar:

Reig Gascón, A. (2018). El verbo y su enseñanza. Hacia un modelo de enseñanza de la gramática basado en la actividad reflexiva, editat per Anna Camps i Teresa Ribas. *Bellaterra Journal of Teaching & Learning Language & Literature*, 11(4), 71-76. DOI: <https://doi.org/10.5565/rev/jtl3.779>

